

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἱστορία τῆς ἐξελιξέως τῆς ζωῆς, ὅσον ἀσυμπλήρωτος καὶ ἀν εἶναι εἰσέτι, μᾶς ἐπιτρέπει ἤδη νὰ διίδωμεν πῶς ἡ διάνοια ἐσχηματίσθη δι' ἀδιαλείπτου προόδου, κατ' ἀνιούσαν γραμμὴν, διὰ τῆς σειρᾶς τῶν σπονδυλωτῶν μέχρι τοῦ ἀνθρώπου. Μᾶς δεικνύει, ἐν τῇ ἰκανότητι τοῦ κατανοεῖν, ἐν παράρτημα τῆς ἰκανότητος τοῦ δράν, μίαν προσαρμογὴν, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀκριβεστέραν, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πολυπλοκωτέραν καὶ εὐστροφωτέραν, τῆς συνειδήσεως τῶν ἐνδίων ὄντων εἰς τοὺς δημιουργημένους αὐτοῖς ὄρους ὑπάρξεως. Ἐκ τούτου θὰ ὤφειλε νὰ προκύψῃ αὕτη ἡ συνέπεια : ὅτι ἡ διάνοιά μας, ὑπὸ τὴν στενὴν τῆς λέξεως σημασίαν, προώριστα νὰ ἀσφαλίζῃ τὴν ἐντελῆ καταχώρησιν τοῦ σώματός μας ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντός του, νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰς σχέσεις τῶν ἐξωτερικῶν σωμάτων μεταξύ των, τέλος νὰ σκέπτεται περὶ τῆς ὕλης. Τοιοῦτο, πράγματι, θὰ εἶναι ἐν τῶν συμπερασμάτων τῆς παρούσης πραγματείας. Θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια δοκιμάζει ἄνεσιν, ἐφόσον ἀφήνεται μεταξύ τῶν ἀδρανῶν ἀντικειμένων, εἰδικώτερον μεταξύ τῶν στερεῶν, ὅπου ἡ ἐνέργειά μας εὐρίσκει τὸ ὑπομόχλιόν της καὶ ἡ εὐμηχανία μας τὰ ὄργανα ἐργασίας, ὅτι αἱ ἀντιλήψεις μας εἶναι ἐσχηματισμένοι κατ' εἰκόνα τῶν στερεῶν, ὅτι, ἐξ αὐτοῦ τούτου, ἡ διάνοιά μας θριαμβεύει ἐν τῇ γεωμετρίᾳ, ὅπου ἀποκαλύπτεται ἡ συγγένεια τῆς ἐλλόγου νοήσεως μετὰ τῆς

ἀδρανοῦς ὕλης καὶ ὅπου ἡ διάνοια δὲν ἔχει παρὰ ν' ἀκο-
λουθήσῃ τὴν φυσικὴν τῆς κίνησιν, μετὰ τὴν ἐλαφροτάτην
δυνατὴν ἐπαφὴν πρὸς τὴν ἐμπειρίαν, διὰ τὴν μεταβαίνῃ ἀπὸ
ἀνκαλύψεως εἰς ἀνακάλυψιν, μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι ἡ
ἐμπειρία βαδίζει ὀπισθὲν τῆς καὶ θὰ τῇ δίδῃ σταθερῶς
δίκαιον. Ἄλλ' ἐκ τούτου θὰ ὤφειλε νὰ προκύψῃ ἐπίσης
ὅτι ἡ σκέψις μας, ὑπὸ τὴν καθαρῶς λογικὴν αὐτῆς μορφὴν,
εἶναι ἀνίκανος νὰ συλλάβῃ τὴν πραγματικὴν φύσιν τῆς
ζωῆς, τὴν βαθεῖαν σημασίαν τῆς ἐξελικτικῆς κινήσεως.
Δημιουργημένη ὑπὸ τῆς ζωῆς, εἰς προσδιορισμένους περι-
στάσεις, διὰ τὴν ἐνεργήσῃ ἐπὶ προσδιορισμένων πραγμάτων,
πῶς θὰ ἐνεκολποῦτο τὴν ζωὴν, τῆς ὁποίας δὲν εἶναι παρὰ
μία ἀπόρροια ἢ μία ὄψις ; Σχηματισθεῖσα, κατὰ τὸ διά-
στημα τῆς πορείας, ὑπὸ τῆς ἐξελικτικῆς κινήσεως, πῶς θὰ
ἰδιοποιεῖτο τὸ μέγεθος αὐτῆς ταύτης τῆς ἐξελικτικῆς κινή-
σεως ; Τοῦτο θὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι τὸ
μέρος ἰσοφαρίζει τὸ ὅλον, ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα δύναται
ν' ἀπεκροφήσῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν αἰτίαν του, ἢ ὅτι τὸ βότσαλον
τὸ ριγμένον ἐπὶ τῆς ἀκτῆς παρέχει τὴν μορφὴν τοῦ κύματος,
ὅπερ τὸ ἐξέβρασε. Πράγματι, ἐννοοῦμεν καλῶς ὅτι οὐδεμία
τῶν κατηγοριῶν τῆς νοήσεως ἡμῶν, (ἐνότης, πολλαπλότης,
μηχανικὴ αἰτιότης, εὐστοχος σκοπιμότης κ.λ.π.) ἐφαρμό-
ζεται ἀκριβῶς εἰς τὰ πράγματα τῆς ζωῆς· ποῖος θὰ εἶπῃ
ποῦ ἀρχίζει καὶ ποῦ τελειώνει ἡ ἀτομικότης, εἰάν τὸ ἐνζῶον
ὄν εἶναι ἓν ἢ πολλά, εἰάν τὰ κύτταρα ἐνοῦνται εἰς ὀργα-
νισμὸν ἢ ὁ ὀργανισμὸς διαιρεῖται εἰς κύτταρα ; Ματαίως
ὠθοῦμεν τὸ ἐνζῶον ὄν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τοῦτο ἢ ἐκείνο τῶν
πλαισίων μας. "Ὅλα τὰ πλαίσια τρίζουν. Εἶναι πολὺ στενά,
πολὺ ἀκαμπτα πρὸ παντός. Ὁ λογισμὸς μας, ὅσονδῆ-
ποτε ἀσφαλῆς, ὅταν κυκλοφορῇ μεταξὺ ἀδρανῶν ἀντικεί-
μένων, δοκιμάζει δυσφορίαν ἐπὶ τοῦ νέου τούτου ἐδάφους.

Θὰ ἦτο δυσχερέστατον ν' ἀναφέρωμεν μίαν βιολογικὴν ἀνακάλυψιν ὑφειλομένην εἰς καθαρὸν διαλογισμὸν. Καί, τὸ συνηθέστερον, ὅταν ἡ ἐμπειρία καταλήξῃ νὰ μᾶς δείξῃ πῶς ἡ ζωὴ ἐπιλαμβάνεται τῆς ἐπιτεύξεως ἐνὸς ἀποτελέσματος, βλέπομεν ὅτι ὁ τρόπος τῆς ἐνεργείας εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον οὐδέποτε εἶχομεν σκεφθῆ.

Ἐν τούτοις, ἡ ἐξελικτικὴ φιλοσοφία ἐκτείνει ἀδιστάκτως εἰς τὰ πράγματα τῆς ζωῆς τὰς μεθόδους ἐξηγήσεως αἱ ὁποῖαι ἀπεδείχθησαν ἐπιτυχεῖς διὰ τὴν ἄψυχον ὕλην. Εἶχεν ἀρχίσῃ μὲ τὸ νὰ μᾶς δείξῃ ἐν τῇ διανοίᾳ ἐν τοπικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐξελίξεως, μίαν ἀμυδρὰν λάμψιν τυχαίαν, ἣτις φωτίζει τὸ «πῆγαιν' ἔλα» τῶν ἐνθίων ὄντων ἐντὸς τοῦ στενοῦ περάσματος, τοῦ ἀνοιγμένου εἰς τὴν δρασίαν των. Καὶ ἰδοὺ αἰφνιδίως, λησμονοῦσα τί πρὸ ὀλίγου μᾶς ἔλεγε, παρουσιάζει τὸ φανάρι αὐτὸ, τὸ κατασκευασθὲν εἰς τὸ βάθος ἐνὸς ὑπογείου, ὡς Ἡλίον, μέλλοντα νὰ φωτίσῃ τὸν κόσμον. Μετὰ ζέσεως, προβαίνει, μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς ἀντιληπτικῆς νοήσεως, εἰς τὴν ἰδεατὴν ἀνοικοδόμησιν ὅλων τῶν πραγμάτων, ἀκόμη καὶ τῆς ζωῆς. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι προσκόπτει καθ' ὁδὸν εἰς τόσον τρομερὰς δυσχερείας, βλέπει τὴν λογικὴν τῆς νὰ καταλήγῃ εἰς τόσον παραδόξους ἀντιφάσεις, ὥστε ταχέως παραιτεῖται τῆς πρώτης τῆς φιλοδοξίας. Δὲν εἶναι πλέον αὐτὴ αὐτὴ ἡ πραγματικότης, λέγει, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θ' ἀνασυνθέσῃ, ἀλλὰ μόνον μία μίμησις τοῦ πραγματικοῦ, ἢ μᾶλλον μία συμβολικὴ εἰκὼν· ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων μᾶς διαφεύγει καὶ θὰ μᾶς διαφεύγῃ πάντοτε, κινούμεθα μεταξὺ τῶν σχέσεων, τὸ ἀπόλυτον δὲν μᾶς εἶναι προσσιτόν· ἄς σταματήσωμεν πρὸ τοῦ Ἄνεπιστήτου. Ἀλλὰ τοῦτο ἀληθῶς εἶναι ὑπερβολὴ ταπεινοφροσύνης μετὰ τὴν περισσὴν ἔπαρσιν διὰ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν. Ἐὰν ἡ διανοητικὴ μορφή τοῦ ἐνζώου ὄντος ἐσχηματίσθῃ, ὀλίγον

κατ' ὀλίγον, συμφώνως πρὸς τὰς ἀμοιβαίας δράσεις καὶ ἀντιδράσεις μερικῶν σωμάτων καὶ τοῦ ὕλικου των περιβάλλοντος, πῶς δὲν μᾶς δίδει κάτι ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας, ἐξ ἧς ἔχουσι γίνῃ τὰ σώματα; Ἡ δράσις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κινεῖται ἐν τῷ μὴ πραγματικῷ. Δι' ἐν πνεῦμα, γινωμένον διὰ νὰ ὑπολογίζῃ ἢ νὰ ὄνειροπολῇ, θὰ ἠδυνάμην νὰ παραδεχθῶ ὅτι παραμένει ἔξω τῆς πραγματικότητος, ὅτι τὴν παραμορφώνει, ὅτι τὴν μεταμορφώνει, ὅτι ἴσως καὶ τὴν δημιουργεῖ, ὅπως δημιουργοῦμεν μορφὰς ἀνθρώπων καὶ ζώων, τὰς ὁποίας ἡ φαντασία μας διακρίνει εἰς τὸ διερχόμενον νέφος. Ἀλλὰ μία διάνοια τεταμένη πρὸς τὴν συντελεσθησομένην δράσιν καὶ τὴν μέλλουσαν νὰ ἐπακολουθήσῃ ἀντίδρασιν, ψηλαφοῦσα τὸ ἀντικείμενόν της, διὰ νὰ δεχθῇ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὴν κινητήριον ἐντύπωσιν, εἶναι διάνοια θίγουσα κάτι ἀπὸ τὸ ἀπόλυτον. Θὰ μᾶς ἤρχετο ποτὲ ἡ ἰδέα νὰ θέσωμεν ἐν ἀμφιβολίᾳ τὴν ἀπόλυτον ταύτην ἀξίαν τῶν γνώσεών μας, εἰάν ἡ φιλοσοφία δὲν μᾶς ἐδείκνυε εἰς ὁποίας ἀντιφάσεις ὁ λογισμὸς μας προσκόπτει, εἰς ὁποία ἀδιέξοδα καταλήγει; Ἀλλ' αἱ δυσχέρειαι αὗται, αἱ ἀντιφάσεις αὗται γεννῶνται ἐκ τοῦ ὅτι ἐφαρμόζομεν τὰς συνήθεις μορφὰς τῆς νοήσεώς μας εἰς ἀντικείμενα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ εὐμηχανία μας δὲν ἔχει θέσιν ν' ἀσκηθῇ καὶ διὰ τὰ ὁποία, συνεπῶς, τὰ πλαίσιά μας δὲν εἶναι κατάλληλα. Ἡ διανοητικὴ γνώσις, ἐφ' ὅσον ἀφορᾷ κάποιαν ἀποψιν τῆς ἀδρανοῦς ὕλης, ὀφείλει, τουναντίον, νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὴν πιστὴν ἀπεικόνισιν, στερεοτυπηθεῖσα ἐπὶ τοῦ ἰδιαιτέρου τούτου ἀντικειμένου. Δὲν ἀποβαίνει σχετικὴ, εἰμὴ ἐν ἀξιῶσῃ, τοιαύτη οἷα εἶναι, νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὴν ζωὴν, δηλαδὴ τὸν στερεοτύπην ὅστις ἔλαβε τὴν ἀπεικόνισιν.

Πρέπει λοιπὸν νὰ παραιτηθῶμεν τῆς ἐμβαθύνσεως εἰς τὴν φύσιν τῆς ζωῆς; Πρέπει ν' ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν μηχανα-

νικῆν παράστασιν, τὴν ὁποῖαν πάντοτε θὰ μᾶς δίδῃ ἡ νόησις, παράστασιν ἀναγκαιῶς τεχνητὴν καὶ συμβολικὴν, ἐνῶ αὕτη περιορίζει τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἐνεργητικότητα τῆς ζωῆς εἰς τὴν μορφὴν κάποιας ἀνθρωπίνης ἐνεργητικότητος, ἣτις δὲν εἶναι εἰμὴ μερικὴ καὶ τοπικὴ ἔκφρασις τῆς ζωῆς, ἀποτέλεσμα ἢ ὑποστάθμη τῆς ζωτικῆς δράσεως ;

Θὰ ἔπρεπεν οὕτω νὰ γίνῃ, ἐὰν ἡ ζωὴ ἐχρησιμοποίει πᾶν ὅ,τι περικλείει ἐκ τῶν φυσικῶν αὐτοδυνάμων, διὰ νὰ μορφώσῃ καθαρὰς νοήσεις, δηλαδὴ νὰ προπαρασκευάσῃ γεωμέτρας. Ἄλλ' ἡ γραμμὴ τῆς ἐξελέξεως ἢ ἀπολήγουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον, δὲν εἶναι ἡ μόνη. Ἐπὶ ἄλλων ὁδῶν, διαφορῶν, ἀνεπτύχθησαν ἄλλαι μορφαὶ τῆς συνειδήσεως, μὴ θυγηθεῖσαι νὰ ἐλευθερωθῶσι τῶν ἐξωτερικῶν ἐναντιοτήτων, μήτε νὰ ἀναλάβωσιν ὡς ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, ἀλλ' αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουσι, καὶ αὐταὶ οὐχ ἦτονον, κάτι ἀπὸ τὸ ἄπειρον καὶ τὸ οὐσιῶδες εἰς τὴν ἐξελικτικὴν κίνησιν. Συμπλησιάζων τὰς μὲν πρὸς τὰς δέ, συγχωνεύων αὐτὰς κατόπιον μετὰ τῆς διανοίας, δὲν θὰ κατώρθωνε κανεὶς, τὴν φορὰν αὐτήν, νὰ ἐπιτύχῃ μίαν συνείδησιν συνεκτατικὴν τῆς ζωῆς καὶ ἱκανὴν ὥστε, ἐπαναστρεφόμενη ἀποτόμως κατὰ τῆς ζωτικῆς ὠθήσεως τὴν ὁποῖαν αἰσθάνεται ὀπισθεν αὐτῆς, νὰ συλλάβῃ μίαν ὀλοκληρωτικὴν ὄψιν, καίτοι ἀμυδρὰν ἀναμφιβόλως ;

Θὰ εἶπη κανεὶς ὅτι, καὶ τότε ἀκόμη, δὲν ὑπερβαίνομεν τὴν διάνοιαν ἡμῶν· διὰ μέσου τῆς διανοίας ἡμῶν παρατηροῦμεν καὶ τὰς ἄλλας μορφὰς τῆς συνειδήσεως. Καὶ θὰ εἶχε δίκαιον νὰ τὸ εἶπη τις, ἐὰν ἡμεῖθα καθαρῶς διάνοιοι, ἐὰν δὲν εἶχεν ἀπομείνη, πέρα τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἀντιληπτικῆς σκέψεως ἡμῶν, ἀόριστός τις νεφέλωσις, γνηθμένη ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν οὐσίαν, ἀναλώμασι τῆς ὁποίας ἐσχηματίσθη ὁ φωτεινὸς πυρῆν, τὸν ὁποῖον καλοῦμεν διά-

νοϊαν. Ἐκεῖ ἐδρεύουσι μερικαὶ συμπληρωματικαὶ δυνάμεις τῆς νοήσεως, δυνάμεις τῶν ὁποίων δὲν ἔχομεν παρὰ μόνον συγκεχυμένην τινὰ αἴσθησιν, ὅταν μένωμεν ἔγκλειστοι ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλ' αἱ ὁποῖαι θὰ διαφωτισθῶσι καὶ θὰ διακριθῶσιν, ὅταν αἱ ἴδιαι αἰσθανθῶσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἑαυτὰς ἐπὶ τὸ ἔργον ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς φύσεως. Θὰ διδαχθῶσιν οὕτως ὁποῖαν προσπάθειαν ἔχουν νὰ κάμωσι διὰ νὰ ἐνταθῶσι καὶ διὰ νὰ χαλαρωθῶσιν ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι τῆς ζωῆς.

Τοῦτ' ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι ἡ θεωρία τῆς γνώσεως καὶ ἡ θεωρία τῆς ζωῆς μᾶς φαίνοντα: ἀδιαχώριστοι: ἢ μία τῆς ἄλλης. Θεωρία τῆς ζωῆς, μὴ συνοδευομένη ὑπὸ κριτικῆς τῆς γνώσεως, εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ δέχεται ὅπως εἶναι τὰς συλλήψεις, τὰς ὁποίας ἡ νόησις θέτει εἰς τὴν διάθεσίν της: δὲν εἰμπορεῖ παρὰ νὰ ἐμπερικλείη τὰ γεγονότα, ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως, εἰς τὰ προϋπάρχοντα πλαίσια, τὰ ὁποῖα θεωρεῖ ὡς ὀριστικά. Ἐπιτυγχάνει οὕτως ἓνα βολικὸν συμβολισμόν, ἴσως καὶ ἀναγκαιὸν εἰς τὴν θετικὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' ὄχι ἄμεσόν τινα ὄψιν τοῦ ἀντικειμένου της. Ἐξ ἄλλου, θεωρία τῆς γνώσεως, μὴ ἐπαναθέτουσα τὴν διάνοϊαν ἐν τῇ γενικῇ ἐξελίξει τῆς ζωῆς, δὲν θὰ μᾶς διδάξῃ οὔτε πῶς συνέστησαν τὰ πλαίσια τῆς γνώσεως, οὔτε πῶς δυνάμεθα νὰ τὰ εὐρύνωμεν ἢ νὰ τὰ ὑπερβῶμεν. Πρέπει αἱ δύο αὐταὶ ἔρευναι: ἡ θεωρία τῆς γνώσεως καὶ ἡ θεωρία τῆς ζωῆς, νὰ ἐνωθῶσι καὶ διὰ περιτροπικῆς προόδου νὰ ὠθῶσιν ἢ μία τὴν ἄλλην.

Αἱ δύο των θὰ δυνηθῶσι νὰ λύσωσι, δι' ἀσφαλεστέρας καὶ ἐγγυτέρας πρὸς τὴν ἐμπειρίαν μεθόδου, τὰ μεγάλα προβλήματα, τὰ ὁποῖα θέτει ἡ φιλοσοφία. Διότι, ἐὰν αὐταὶ ἐνωθῶσιν ἐν τῷ κοινῷ των ἐγχειρήματι, θὰ συντελέσωσιν ὥστε νὰ παραστῶμεν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς διανοίας καί, ἐξ αὐτοῦ, εἰς τὴν γένεσιν τῆς ὕλης ἐκείνης, τῆς ὁποίας ἡ

διάνοια ἡμῶν παριστᾶ τὴν γενικὴν διαμόρφωσιν. Θὰ ὀρύξωσι μέχρις αὐτῆς ταύτης τῆς ρίζης τῆς φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος. Θὰ ἀντικαταστήσωσι τὸν σφαλερὸν ἐξελικτισμὸν τοῦ Σπένσερ — συνιστάμενον εἰς τὸ τεμαχίζειν τὴν, ἤδη ἐξειλιγμένην, παρούσαν πραγματικότητα εἰς μικρὰ μέρη, οὐχ ἦττον ἐξειλιγμένα καὶ ταῦτα, καὶ εἶτα ἐπανασυνθέτειν αὐτὴν μετὰ αὐτὰ τὰ τεμάχια, κατὰ τρόπον ὥστε λαμβάνεται ὡς δεδομένον ἐκ τῶν προτέρων, πᾶν ὅ,τι πρόκειται νὰ ἐξηγηθῆ — θὰ τὸν ἀντικαταστήσωσι μετὰ πραγματικὸν ἐξελικτισμὸν, ὅπου ἡ πραγματικότης παρακολουθεῖται ἐν τῇ γενέσει τῆς καὶ τῇ αὐξήσει τῆς.

Ἀλλὰ φιλοσοφία τοιαύτη δὲν μορφοῦται ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. Κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰ καθ'αυτὸ εἶπεῖν συστήματα, ὧν ἕκαστον ὑπῆρξεν ἔργον ἑνὸς ἀνθρώπου τοῦ πνεύματος καὶ παρουσιάσθη ὡς σύνολον πρὸς ἀποδοχὴν ἢ ἀπόρριψιν, ἡ φιλοσοφία αὕτη δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ συντεθῆ εἰμὴ διὰ τῆς ὁμαδικῆς καὶ προοδευτικῆς προσπάθειας πολλῶν διανοητῶν, πολλῶν παρατηρητῶν, συμπληρούντων, διορθούντων, διευθετούντων ἀλλήλους. Οὕτως, ἡ παρούσα πραγματεία δὲν ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ λύσῃ διὰ μιᾶς ὅλα τὰ μεγάλα προβλήματα. Θὰ ἐπεθύμουν ἀπλῶς νὰ καθορίσω τὴν μέθοδον καὶ νὰ ὑποδείξω, εἰς τινὰ οὐσιώδη σημεία, τὴν δυνατότητα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς.

Τὸ σχέδιον τῆς πραγματείας ταύτης ἐχαράχθη ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀντικειμένου τῆς. Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον δοκιμάζομεν, εἰς τὴν προοδευτικὴν ἐξέλιξίν των, δύο «ἐτοιμοὺς ἐνδυμασίας», τὰς ὁποίας διαθέτει ἡ νόησις ἡμῶν: τὸν μηχανισμόν καὶ τὴν τελεότητα⁽¹⁾. δεικνύομεν ὅτι δὲν «ἐφαρμό-

(1) Ἡ ἰδέα, ἄλλως τε, τοῦ νὰ θεωρηθῆ ἡ ζωὴ ὡς ὑπερβαίνουσα τὴν τελεότητα, ὅσον καὶ τὸν μηχανισμόν, πόρρω ἀπέχει τοῦ

ζουν» οὔτε ἢ μὲν οὔτε ἢ δέ, ἀλλ' ὅτι ἢ ἑτέρα αὐτῶν θὰ ἠδύνατο νὰ κοπῆ καὶ νὰ ραφῆ ἐκ νέου καὶ ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην μορφήν νὰ ἐφαρμόζη ὀλιγώτερον τῆς ἄλλης κακῶς. Διὰ νὰ ὑπερβῶμεν τὴν ἀποψιν τῆς νοήσεως, προσπαθοῦμεν ν' ἀνασυστήσωμεν, ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ, τὰς μεγάλας γραμμάς ἐξελίξεως, τὰς ὁποίας ἡ ζωὴ διέτρεξε παραπλεύρως τῆς ἀγούσης εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν. Ἡ διάνοια θὰ εὑρίσκετο οὔτω τοποθετημένη ἐν τῇ γενετείρᾳ τῆς αἰτίας, τὴν ὁποίαν θ' ἀπέκειτο τότε νὰ συλλάβωμεν καθ' ἑαυτὴν καὶ νὰ τὴν παρακολουθήσωμεν ἐν τῇ κινήσει τῆς. Ἰοιαύτην τινὰ προσπάθειαν ἐπιχειροῦμεν, βέβαια ἀτελῶς, ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ. Τέταρτον καὶ τελευταῖον μέρος προώριστα νὰ ἀναδείξῃ πῶς αὐτὴ αὐτὴ ἢ νόησις ἡμῶν, ὑπαγομένη ὑπὸ τινὰ πειθαρχίαν, θὰ ἠδύνατο νὰ παρασκευάσῃ μίαν φιλοσο-

νὰ εἶναι νέα. Ἰδίως εὑρίσκεται ἐκτεθειμένη μετ' ἐμβριθείας εἰς τρία ἄρθρα τοῦ κ. Ch. Dunan *περὶ τοῦ προβλήματος τῆς ζωῆς* (Revue philosophique, 1892). Ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς ἰδέας ταύτης, πλέον ἢ ἅπαξ συνηντήθημεν μετὰ τοῦ κ. Dunan. Πλὴν αἱ ἀπόψεις, τὰς ὁποίας παρουσιάζομεν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, ὅπως καὶ τὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα σχετίζονται μὲ αὐτήν, εἶναι τὰ ἴδια τὰ ὁποῖα διετυπώσαμεν πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐν τῇ πραγματείᾳ μας: *Περὶ τῶν ἀμέσων δεδομένων τῆς συνειδήσεως* (Παρίσιαι, 1889). Ἐν τῶν κυριωτέρων ἀντικειμένων τῆς πραγματείας ἐκείνης ἦτο ὄντως νὰ δείξωμεν ὅτι ὁ ψυχολογικὸς βίος δὲν εἶναι οὔτε ἐνότης οὔτε πολλαπλότης, ὅτι ὑπερβαίνει καὶ τὸ μηχανικὸν καὶ τὸ νοητικόν, τοῦ μηχανισμοῦ καὶ τῆς τελεότητος μὴ ἔχόντων καμμίαν ἔννοιαν παρ' ὅπου ὑπάρχει «διακεκριμένη πολλαπλότης» καὶ συνεπῶς ἄθροισμα μερῶν προὑπαρχόντων· «πραγματικὴ διάρκεια» σημαίνει ἐν ταυτῷ ἀδιαίρετος συνέχισις καὶ δημιουργία. Ἐν τῷ παρόντι ἔργῳ, ἐφαρμόζομεν τὰς ἰδίας ἐκείνας ἰδέας εἰς τὴν ζωὴν ἐν γένει, θεωρουμένης ἐξ ἄλλου ἰσχυροῦ αὐτῆς ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως.

φίαν ὑπερβαίνουσαν αὐτήν. Πρὸς τοῦτο ἐν βλέμμα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν συστημάτων ἀπέβαινεν ἀναγκαῖον, συγχρόνως δὲ καὶ ἀνάλυσις τις τῶν δύο μεγάλων πλανῶν, εἰς ἃς ἐκτίθεται ἡ ἀνθρωπίνη νόησις, ἀφ' ἧς ἐπισκοπεῖ τὴν πραγματικότητα ἐν γένει.

ΕΡΡΙΚΟΣ ΜΠΕΡΞΟΝ**Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ι Σ**

Ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ταύτῃ μεταφράσει τῆς «Δημιουργοῦ Ἐξελίξεως» ὑποσημειώσεων, αἱ μὲν δι' ἀριθμῶν σημαινόμεναι εἶναι τοῦ συγγραφέως, αἱ δὲ δι' ἀστερίσκων τοῦ μεταφραστοῦ.